

Київський університет імені Тараса Шевченка

Перга Тетяна Юріївна

УДК/7США/(316.001.5+339.5+973.08)

**ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ
ПРИРОДООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ В США
(кінець 19-го - тридцяті роки 20-го століття)**

07.00.02 - Всесвітня історія

+ 03.00.30

Автореферат дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата історичних наук

Київ - 1997

АВ 38.837

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор,
завідуючий кафедрою нової та новітньої історії
зарубіжних країн Київського університету
імені Тараса Шевченка
Гончар Борис Михайлович

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук **Хижняк Ігор Антонович**, професор кафедри
загальної історії Київського державного педагогічного університету
ім. М. Драгоманова

кандидат історичних наук **Мінгазутдінов Ігор Олександрович**, доцент
Українського інституту міжнародних відносин при Київському
університеті імені Тараса Шевченка.

Провідна установа: Відділ історії міжнародних зв'язків України
Інституту історії НАН України, м.Київ

Захист відбудеться "22" грудня 1997 року о 10 год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д.01.01.32 в Київському університеті імені
Тараса Шевченка (252033, м.Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349)

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Київського
університету імені Тараса Шевченка (вул. Володимирська, 58)

Автореферат розісланий "21" листопада 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент

О.І. Божко

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00738268 (У)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Її обсяг становить 182 сторінок. Вона складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (13 сторінок, 168 бібліографічних назв).

Вступ. Актуальність дослідження. Серед глобальних проблем сучасності захист навколишнього природного середовища є чи не найбільш актуальним. Деградація довкілля внаслідок активного впливу людини останнім часом почала загрожувати існуванню всієї цивілізації на Землі. В умовах існування економічно розвинених техногенних суспільств вплив індустрії, промисловості країн на навколишнє природне середовище виходить з-під контролю людини. Така ситуація склалася не сьогодні. Її корені містяться в подіях більш ніж сторічної давнини, коли промисловий переворот відкрив першу сторінку революціонізуючого (катастрофічного) впливу людини на своє оточення.

Історія виникнення сучасних глобальних та національних екологічних проблем - це історія розвитку індустріально розвинених країн, серед яких Сполучені Штати посідають чільне місце. Перетворившись на найсильнішу економічно розвинену державу вже наприкінці дев'ятого століття США стали і першою в світі країною, яка активно почала здійснювати внутрішню політику щодо охорони навколишнього природного середовища.

Особливо актуальним є вивчення досвіду США щодо збереження довкілля для України, яка успадкувала від Радянського Союзу чи не найбільш загрозливу екологічну ситуацію в Європі. Ставши на шлях незалежності, Україна була змушена будувати національну політику і в сфері охорони навколишнього середовища та природних багатств.

Ознайомлення з досвідом та політикою різних країн в минулому та сучасному надає можливість обрати більш ефективні та раціональні ідеї, які після критичного переосмислення доцільно використати в Україні з урахуванням національної ситуації.

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження обмежуються кінцем дев'ятнадцятого - тридцятими роками двадцятого століття. Вже наприкінці дев'ятнадцятого століття почали складатися економічні, політичні та ідеологічні передумови для зародження національної природоохоронної політики. Протягом більше ніж півстоліття в США відбувався процес трансформації діяльності уряду з питань охорони навколишнього середовища на послідовну цілеспрямовану політику в цій сфері. Саме до кінця тридцятих років двадцятого століття було закладено основні напрями та розроблено принципи діяльності уряду з охорони навколишнього природного середовища, створено законодавчу базу для формування відповідної національної політики, яка впроваджувалась в життя як на рівні штатів, так і в межах всієї федерації. Після Другої світової війни на вже створених підвалинах природоохоронну політику США було піднято на новий щабель, що відповідав потребам науково-технічної революції шестидесятих-семидесятих років поточного століття. Однак, ця проблема може стати темою нового дисертаційного дослідження.

Предметом дисертаційного дослідження є внутрішня політика США в сфері охорони природи.

Об'єктом дисертаційного дослідження виступає природоохоронна діяльність місцевих та урядових установ Сполучених Штатів Америки.

В дисертації проводяться певні ототожнення термінів "охорона природи" і "екологія" в розумінні визначення фундаментальних основ для забезпечення сприятливих умов існування американського суспільства.

Метою дисертаційного дослідження є вивчення процесів формування природоохоронної політики США та практичної діяльності уряду в цій сфері (кінець дев'ятнадцятого - перша третина двадцятого століття).

Для реалізації цієї мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити соціально-економічні, політичні та ідеологічні передумови зародження природоохоронної діяльності в США;
- простежити вплив громадських рухів на формування національної політики в сфері збереження природних ресурсів країни;
- дослідити основні етапи, принципи і напрями формування природоохоронної діяльності уряду Сполучених Штатів в окреслений період;
- розкрити механізм втілення в життя законодавчих актів з досліджуваної проблеми;
- показати практичні результати та наслідки природоохоронної діяльності в США.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше у вітчизняній історіографії на основі залучення аналізу великої кількості друкованих джерел, частина яких вперше залучається до наукового обігу, автор робить спробу об'єктивно дослідити проблему зародження, становлення та розвитку природоохоронної політики Сполучених Штатів Америки.

Методологія даного дослідження підпорядкована виконанню завдань і досягненню поставленої мети. Вона базується на принципах історизму, логіки, об'єктивності і зорієнтована передусім на обґрунтування та захист універсальних цінностей людства. Метод дослідження - проблемно-хронологічний, який передбачає комплексний підхід до вивчення проблеми.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження, а також висновки і узагальнення можуть бути

використані для подальшого поглибленого аналізу визначеної теми, при підготовці загальних та спеціальних учбових курсів у вищій школі, підручників і навчальних посібників з історії США. Критичне переосмислення матеріалу, використання певних ідей сприятиме можливості вироблення концептуальних та стратегічних положень національної політики України щодо охорони та захисту навколишнього природного середовища.

Джерельна база дослідження включає широкий спектр друкованих документів та матеріалів. За документами Конгресу¹, матеріалами слухань комітетів та підкомітетів Конгресу США² можна простежити зародження, становлення та еволюцію природоохоронної свідомості в американському суспільстві, шляхи розповсюдження відповідних ідей не тільки серед членів Конгресу та інших державних діячів, а й серед широких верств населення. Особливо велике значення вони мають при дослідженні проблеми формування механізму охорони навколишнього природного середовища Сполучених Штатів. Крім того, вони містять і значний фактологічний матеріал.

Послання американських президентів³ відображають особисті погляди багатьох державних діячів та членів Конгресу на проблему охорони природного середовища в країні та їх вплив на формування

1. Congressional Record 1891, 1914-1938: Wash., Vol. 40, 41, 55, 82, 81.
2. Congressional Record. Proceedings and Debates of the 4th Session, 67th Congress of the United States of America. - Vol. XLIV: Wash., 1923. - Pt. 3; Congressional Record. Proceedings and Debates of the 63d Congress, 2d Session. - Vol. 1 - Wash., 1914; Coal Lands and Coal-Land Laws of the United States// Committee on the Public Lands. - Jan., 1937.
3. Message of the President of the United States Communicated to the Two Houses of Congress at the Beginning of 2d session of the 58th Congress. - Wash., 1903.

відповідної урядової політики, трансформацію цих поглядів.

Документи американських міністерств та інших державних установ⁴, доповіді їх співробітників⁵ дають змогу проаналізувати формування основних напрямів природоохоронної діяльності в усіх досліджуваних сферах (водний простір, флора і фауна, експертиза продуктів харчування) та оцінити їх результати і ефективність.

Дослідження мемуарної літератури⁶ надає можливість ознайомитись з оцінками урядової політики з питань охорони довкілля очевидців подій та порівняти їх з сучасними оцінками вчених.

Документи з історії США⁷ означеного періоду містять фактологічний матеріал з усіх поставлених природоохоронних

4. Annual Report of the Secretary of the Interior for the Fiscal Year Ended June 30, 1926. - Wash., 1926; Annual Report of the Secretary of the Interior for the Fiscal Year Ended June 30, 1930. - Wash., 1930; Digest of Public General bills with index// Seventy-Sixth Congress, first session, January 3 to January 7, 1939. - Wash, 1939; Farm Forestry Organised Teaching Material. Vocational Bulletin №196// United State Department of Agriculture. - Wash., 1939; Farm Security: How Can Tenants Find It// United States Department of Agriculture. - Wash., 1939; Synopsys of the Desisions of the Treasury Department and Board of United States General Appraisers on the Construction and other Laws for the Year, ending December 31, 1895. - Wash., 1895.

5. Report of the Secretary of Agriculture. - Wash., 1935; Report of the Director of the National Park Service to the Secretary of the Interior, Fiscal Year, Ended June 30, 1924. - Wash., 1924.

6. Roosevelt Theodore. An Authobiography. - Wash., 1946.

7. A Documentary History of American life. - V.6. - N.Y., 1986; Documents of American History // Ed. by Henry Steele Commager. - N.Y., 1945.

проблем, показують розвиток законодавчої бази означеної політики на державному, регіональному та місцевому рівнях, формування механізму контролю за виконанням прийнятих рішень.

Користування статистичною⁸ та довідковою⁹ літературою надає можливість віднайти цікаві відомості стосовно розширення урядової діяльності з питань збереження довкілля. Особливо цікавими є відомості щодо зростання чисельності громадських організацій, які приділяли увагу проблемам охорони навколишнього природного середовища, їх вплив на політику уряду в цій сфері.

Стан наукової розробки теми. У вітчизняній історіографії тема не стала предметом спеціального наукового дослідження, проте окремі питання висвітлюються в працях ряду вчених часів існування СРСР.

Для розуміння загальної соціально-економічної та політичної ситуації в США кінця дев'ятнадцятого-початку двадцятого століття, що мала безпосередній вплив на формування державної природоохоронної політики, важливу роль відіграють фундаментальні праці вітчизняних вчених з історії США¹⁰. Велике значення мають дослідження, які торкаються впливу економічних чинників на екологічну ситуацію в Сполучених Штатах¹¹. Оскільки розвиток

---

8. Historical Statistics of the United States. Colonial Times to 1957. - Wash., 1958.

9. American Year Book. - L., 1914; American Year Book. - L., 1915; American Year Book. - L., 1927; American Year Book. - L., 1930; Bates R. Scientific Societies in the United States. - N.Y., 1958.

10. История США ... в четырех томах. - Т. 2, 3, - М., 1986.

11. Ананова Е.В. Новейшая история США. - М., 1962; Лан В.И. США от испано-американской до Первой мировой войны. - М., 1975; Зубок И.А.,

Сивачев Н.В. Очерки истории США. - М., 1956; Язьков Е.Ф. Новейшая история США. - М., 1972.

американської промисловості мав як позитивний, так і негативний вплив на природне середовище країни, то аналіз цієї групи літератури дає змогу оцінити шкоду, заподіяну довкіллю США внаслідок недбалого та хижацького природокористування, дослідити появу національних екологічних проблем.

Серед досліджень, присвячених проблемі формування законодавчої бази національної політики з охорони природного середовища США та механізму впровадження в життя прийнятих рішень можна виділити праці Белявської І.А.¹², Никітіна В.А.¹³ В них побічно характеризується загальна спрямованість політики уряду, мотивація природоохоронних заходів, форми втілення в життя прийнятих законодавчих актів та рішень, трансформація діяльності уряду по захисту довкілля в межах досліджуваного періоду.

З проблемою федерального "екологічного законодавства" тісно пов'язано і питання посилення контролюючої ролі держави в економічному житті та значення цього процесу для формування національної природоохоронної політики США .

Проблема впливу громадських рухів США на формування державної політики в галузі збереження довкілля наприкінці дев'ятого - напочатку двадцятого століття частково висвітлюється в працях Аскольдової С.М.¹⁴, Дмитрієвої А.В.¹⁵,

12. Белявская И.А. Буржуазный реформизм в США (1900-1914). - М., 1968.

13. Никитин В.А. Консерватизм и политическая борьба в США 1900-1929. - М., 1991.

14. Аскольдова С.М. Начало массового рабочего движения в США. - М., 1966.

15. Дмитриева А.В. Движение "разгребателей грязи" и монополии США (1900-1908)// Вестник ЛГУ, серия истории, языка, литературы. - №2, вып.1. - Л., 1963.

Куропятніка Г.П.¹⁶, Супоницької С.М.¹⁷ Язькова Є.Ф.¹⁸. Дослідники проаналізували рух так званих макреєкерів, його вплив на соціально-економічний та політичний розвиток країни, прийняття першого в історії США "екологічного законодавства".

Окрему групу досліджень становлять праці фахівців, присвячені особистостям американських президентів, формуванню їх поглядів на охорону навколишнього природного середовища держави¹⁹.

В американській історіографії проблемі зародження, становлення та розвитку національної природоохоронної політики приділено значно більше уваги, хоча окремого дослідження, яке б комплексно висвітлювало проблему, немає.

В дослідженнях американських фахівців існують певні розбіжності щодо оцінки державної політики по збереженню довкілля США означеного періоду. Так звані "консерваціоністи" вважають її зародження найбільшим надбанням прогресивного руху Сполучених Штатів першої третини двадцятого століття. Вони вказують на масштабність діяльності щодо збереження навколишнього середовища країни та велику результативність урядових заходів. Особливу увагу дослідники приділяють процесу складання "екологічного мислення". З точки зору "консерваціоністів" рух за охорону природних ресурсів,

---

16. Куропятник Г.П. Фермерское движение в США от грейнджеров к Народной партии. - М., 1972.

17. Супоницкая С.М. Монополии и антимонопольное движение в США конца XIX века. - М., 1991.

18. Язьков Е.Ф. Фермерское движение в США (1918-1929). - М., 1974.

19. Дуглас У. Трехсотлетняя война. - М., 1975.

який почався "знизу", в штатах, спонукав уряд до більш активних дій на державному рівні, що призвело до формування та становлення національної природоохоронної політики вже в першій третині двадцятого століття. Оцінюючи роль президентів США у впровадженні вищезгаданої політики представники цієї течії вказують на велику роль не тільки президентів США Теодора Рузвельта та Франкліна Рузвельта, але й першого голови Лісової служби США Гіффорда Пінчота та деяких прогресивно настроєних сенаторів²⁰.

Їм протистоять так звані "презерваціоністи". Вони вважають природоохоронну діяльність уряду США локальним та тимчасовим явищем, не визнають його національний характер. Спостерігаються і спроби розглядати цю політику як один із аспектів соціально-культурної діяльності уряду, не пов'язаної з економічними чинниками. Більше того, ця група дослідників заперечує наявність процесу зародження та становлення державної політики з охорони навколишнього природного середовища США. Однак вони погоджуються з позитивною оцінкою наслідків та практичних результатів відповідної діяльності уряду Сполучених Штатів, хоча зменшують їх масштаби. Лише в оцінці діяльності Теодора Рузвельта з питань консервації природних ресурсів їх позиції наближаються до точки зору "консерваціоністів". Проте, на відміну від них "презерваціоністи" вважають, що дії президента Рузвельта були вимушеними, поскільки становили частину його компанії за обмеження діяльності корпорацій. При цьому вони зовсім не звертають уваги на фактор зростання екологічної свідомості та відповідного мислення, вважають його надуманим. Що стосується президента Франкліна Рузвельта, то ця група дослідників вважає, що ніякої природоохоронної діяльності його адміністрація не здійснювала,

---

20. Язьков Е.Ф. Фермерское движение в США (1918-1929). - М., 1974.

так як виключну роль було приділено розв'язанню соціально-економічних питань (особливо підкреслюється боротьба з безробіттям)²¹.

Значний фактологічний матеріал, пов'язаний з розвитком американського суспільства кінця дев'ятнадцятого - початку двадцятого століття знаходимо в чисельних монографіях американських дослідників²².

Аналіз американської наукової літератури дає можливість дійти висновку, що:

1. В ній більше уваги приділяється проблемному підходу до означеного питання, а саме: автори вбачають тісний зв'язок між активізацією природоохоронної діяльності уряду та піднесенням прогресистського руху в країні²³, з громадською активністю чи апатією населення²⁴,
2. Підкреслюється роль лідерів при втіленні в життя політики збереження довкілля: президентів США Теодора та Франкліна

21. Маньков В.Л. Франклин Рузвельт. Проблемы внутренней политики и дипломатии. - М., 1988; Уткин И.П. Теодор Рузвельт. - Саратов, 1989.

22. Boardman J.R. America and the Progressive Era 1900-1917. - N.Y., 1970; Gould L.L. The Progressive Era. - Syracuse, 1974; Wynn N.A. From Progressivism to Prosperity. - N.Y.-L., 1986.

23. Aaron D. Man of Good Hope. A Story of American Progressives. - N.Y., 1967.

24. Beale H.K. Theodore Roosevelt and the rise of America to World Power. - N.Y., 1970; Blum J.P. The Republican Roosevelt. - Cambr., 1962; Hofstadter R. The Age of Reform: from Bryan to Franklin Delano Roosevelt. - N.Y., 1958; Mowry G.E. The Era of Theodore Roosevelt 1900-1912. - N.Y., 1958; Mowry G.E. Theodore Roosevelt and the Progressive Movement. - N.Y., 1946.

Рузвельта, першого голови Лісової служби Гіффорда Пінчота та інших²⁵.

Особливістю американської історіографії є те, що в ній дається не тільки загальна характеристика природоохоронної політики урядів США, але й висвітлюється її дієвість, тобто, практичні результати та наслідки впровадження в життя, зв'язок з сьогоденням. Детальні дослідження присвячені проблемам охорони лісів²⁶, рослинного і тваринного світу²⁷, водного простору та іригації²⁸.

Недостатню увагу в американській історіографії приділено питанню формування законодавчого механізму втілення в життя

---

25. Gustafson A.F. Conservation in the United States. - N.Y., 1949; Hays S.P.

Conservation and the Gospel Efficiency. 1890-1920. - N.Y., 1939; Parkins A.E. Our Natural Resources and their Conservation. - N.Y., 1987.

26. Kinney J.P. Use and Abuse of America's National Resources including Forest Legislation in America Prior to March 4, 1789. - N.Y., 1972; Resec Carl. The Progressives. - N.Y., 1975.

27. Dunlop T.A. Saving the American Wild Life. - Princeton University Press, 1988; Colby M.A. Guide to Alaska. Last American Frontier. - N.Y., 1940.

28. Hays S.P. Conservation and the Gospel Efficiency. 1890-1920. - N.Y., 1939; Reisner Marc. Cadillac Desert. The American West and Disappearing Water. - N.Y., 1986.

національної політики з охорони довкілля²⁹.

Широке коло джерел та спеціальної літератури дає змогу дисертантові об'єктивно, неупереджено та достатньо повно розкрити дані проблеми.

Апробація роботи. Дисертація обговорена на кафедрі Нової та новітньої історії Київського університету імені Тараса Шевченка. Матеріали дисертаційної роботи викладені в доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми історії міжнародних відносин нового та новітнього часу" (Одеса, травень 1996).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перший розділ "Передумови зародження руху за охорону природних ресурсів та державної політики по захисту навколишнього природного середовища США" присвячений аналізу соціально-економічної та політичної ситуації, що склалася в США в другій половині дев'ятнадцятого століття. В ньому з'ясовуються чинники, які вплинули на зародження природоохоронної діяльності уряду. Зокрема показано, що велику роль відіграла надзвичайно швидка індустріалізація американської економіки, наслідки якої почали набувати загрозливого характеру для навколишнього природного

---

29. Elletson D.H. Roosevelt and Wilson. - Wash., 1977.; Duffy H.S. William Howard Taft. - N.Y., 1930; Pringle H.F. Theodore Roosevelt. - N.Y., 1930; Link A.S. The Era of Wilson. The road to White House. - Prentice Hall, 1981; White W.A. Woodrow Wilson. The Man, His Time and His Task. - Boston-New York, 1924; Garraty J.A. Woodrow Wilson. - N.Y., 1973; Best L.P. The Politics of American Individualism: Herbert Hoover in Transition. - Wash. - L., 1975; Schlesinger A. The Crisis of the Old Order 1919-1933. - Boston, 1965; Lyons E. Our Unknown Ex-President. A Portrait of Herbert Hoover. - N.Y., 1948.

середовища США наприкінці 19-го століття. Розширення діяльності корпорацій, які в гонитві за прибутками не звертали уваги на розорення природних багатств, викликало невдоволення широких верств населення, серед яких почали розповсюджуватися антимонопольні настрої та виступи, що поступово переросли в рух. Охорона навколишнього середовища США та природних ресурсів країни з самого початку свого виникнення була тісно пов'язана з обмеженням впливу монополій та встановленням контролю за їх діяльністю, що передбачало регламентування експлуатації природних багатств Сполучених Штатів. На ранніх етапах формування національної екологічної політики дії уряду були "вимушеними", природоохоронний рух почався "знизу", в штатах. Це спонукало уряд до більш активних дій. Важливу роль при цьому відіграв процес формування екологічної свідомості населення, тобто, розуміння необхідності збереження навколишнього середовища та національних ресурсів, бережливого їх використання.

Підкреслюється значний вплив прогресистського руху на формування державної природоохоронної політики США. В контексті поставленої проблеми автор розглядає рух популістів, журналістів-макрейкерів, їх боротьбу за демократичні реформи та розширення політичних прав, що сприяло підвищенню інтересу громадськості до охорони навколишнього середовища та усвідомити американському народу велике значення цієї діяльності для майбутнього країни.

Досліджуються такі основні течії природоохоронного руху, що склалися вже наприкінці 19-го століття, як "консерваціоністи" і "презерваціоністи", їх вплив на процес формування та розповсюдження екологічної свідомості серед широких верств населення США.

В другому розділі "Становлення природоохоронного руху та законодавства США в період "прогресивної доби" аналізується процес

зародження та становлення державної політики збереження навколишнього природного середовища в 1900-1914 роках. З'ясовано, що ця політика була тісно пов'язана з реформаторською діяльністю американських урядів. Це мало прогресивне значення для подальшого соціально-економічного та політичного розвитку країни. На становлення національної природоохоронної політики вплинув ряд факторів. Перш за все - це активізація руху за демократичні реформи, що охопив усі американські штати. Велике значення мала і діяльність уряду, спрямована на обмеження діяльності

функціонування корпорацій, яка, хоч і не завжди була ефективною, все ж мала певні наслідки в сфері охорони природи: встановлення контролю за діяльністю деяких об'єднань вело до регламентацій щодо використання природних багатств, обмежувало забруднення довкілля в результаті підвищеного контролю за діяльністю деяких підприємств.

Початок двадцятого століття характеризується широким розповсюдженням в американському суспільстві ідеї консервації (збереження в незайманому вигляді) національних природних ресурсів. Це передбачало, перш за все, впровадження широкої мережі досліджень оточуючого середовища (класифікація, зонування та оцінка територій), що заклало основи для планування природоохоронної діяльності в майбутньому. Були розроблені й основні концептуальні засади цієї політики: раціональне використання природних ресурсів, попередження їх виснаження та збереження для наступних поколінь. Базовими напрямками природоохоронної політики на початку двадцятого століття стали:

- охорона лісів;
- збереження рослинного і тваринного світу;
- боротьба з ерозією і зменшенням родючого шару ґрунтів;
- іригація посушливих територій.

Слід зазначити, що вже в цей період політика консервації природних ресурсів набула широкого гуманістичного змісту. Крім суто природоохоронних питань у це поняття було включено проблеми взаємодії людини і природи, війни та оточуючого середовища, збереження культурних цінностей та виховання цивілізаційного підходу до розвитку всього суспільства.

В розділі простежується еволюція державної природоохоронної політики за президентів Теодора Рузвельта, Тафта і Вільсона.

Найбільш знаменним етапом в процесі формування національної політики в сфері захисту довкілля стала діяльність адміністрації Теодора Рузвельта. Справа в тому, що президент Рузвельт розглядав охорону та раціональне використання природних багатств як необхідну стратегічну умову економічної та військової могутності країни. Саме тому природоохоронна діяльність зайняла надзвичайно важливе місце у внутрішній політиці цієї адміністрації. Президент Рузвельт особисто став ініціатором впровадження в життя багатьох прогресивних (в тому числі і у сфері збереження природи) реформ в США. Крім того, Рузвельт звертав значну увагу на формування природоохоронної свідомості в американському суспільстві. Особливо цьому сприяло проведення різних зібрань громадськості та прогресивно настроєних прошарків населення, що сприяло популяризації природоохоронних ідей.

За президентів Тафта і Вільсона політику збереження навколишнього природного середовища було продовжено, однак, активність урядів в даній сфері зменшилась. Зокрема, про це свідчить справа Баллінджера-Пінчота, коли простий чиновник міністерства внутрішніх справ Л.Глейвіс виступив проти незаконного продажу цінних вугленосних земель на Алясці представникам Гуттенхейма. Ці дії викликали невдоволення широких верств прогресивної громадськості, що вважала їх зрадою політиці консервації природних

ресурсів, в результаті чого міністр внутрішніх справ Баллінджер змушений був піти у відставку.

В світлі передвоєнних приготувань пріоритетне значення набули питання розвідки та дослідження природних ресурсів США. В результаті цього акцент у природоохоронній діяльності адміністрацій Тафта і Вільсона було зміщено: основна увага приділялась вилученню з обігу найбільш цінних з стратегічної точки зору земель та їх резервації в державному земельному фонді (до 1930 року). Загалом в період "прогресивної доби" відбулося становлення національної природоохоронної політики Сполучених Штатів Америки.

Третій розділ "Розвиток політики за охорону природних ресурсів (1914 - 1930рр.)" присвячений питанням формування державної політики збереження довкілля під час Першої світової війни та в наступний період (до 1930 року). Аналіз свідчить, що Світова війна мала двосторонній вплив на розвиток політики в сфері збереження природного середовища країни. Участь Сполучених Штатів у цій війні на боці країн Антанти призвела до розширення видобутку багатьох природних копалин, стимулювало їх дослідження та розробку. Разом з тим було покладено і початок їх надмірній експлуатації, що стало вже очевидним на середину двадцятого століття. Розширення ресурсної бази з одного боку стимулювало розвиток промисловості, а з другого - завдало відчутних збитків природі, адже на охорону довкілля в цей час не зверталась достатня увага. Гасло "більше за будь-яку ціну", що пропагувалось у воєнні роки, не лише збереглося, а й набуло більшого розповсюдження у повоєнний період.

Розвиток природоохоронної політики США, який відбувався після закінчення Першої світової війни, був досить суперечливим. Війна, економічні кризи, депресії чергувались з періодами піднесення і процвітання американської економіки, що не могло не вплинути і на характер ставлення до природного середовища в країні. Загалом в

цей період в Сполучених Штатах Америки відзначається тенденція до зниження активності в цій сфері.

В двадцяті роки кількість екологічних проблем в країні помітно зростає: посилюється забруднення водного простору, зменшується родючий шар ґрунтів, зростає земельна ерозія, відбувається широкомасштабне винищення лісових масивів, надмірна розробка корисних копалин. Незважаючи на економічне піднесення природоохоронна політика цього періоду на державному рівні була недостатньо ефективною. В роботі показано, що це стало наслідком низки чинників:

- тяжкого економічного становища в країні, внаслідок чого загострилось багато соціальних проблем;
- зменшення активності прогресистського руху, апатії населення, значного розширення психології індивідуалізму;
- послаблення контролюючих функцій держави.

"Золотий вік" американської економіки поширив ідею про невичерпність природних багатств США. В цей період продовжувалось і розграбування природних ресурсів країни ("нафтова афера" Догені-Сінклера, ініціатори якої обманним шляхом придбали цінні нафтоносні території в Каліфорнії та Вайомінзі).

Характерною особливістю природоохоронних заходів цього періоду було те, що ініціатором їх здійснення стала держава. Ще в 1917 році, коли Перша світова війна наближалась до кінця, було створено Національну службу парків. Протягом двадцятих років основна увага уряду зосереджувалась на збереженні та покращенні лісових та паркових територій, їх рослинного і тваринного світу. Певну роль при цьому відіграло те, що бізнесові кола були зацікавлені в розвитку туризму та супутньої інфраструктури. Їх участь у фінансуванні, в тому числі і природоохоронних проєктів, відіграла велику роль у збереженні навколишнього природного середовища

США.

У четвертому розділі "Розширення національної природоохоронної політики США (1930 - 1940)" головну увагу приділено проблемі формування державної політики США по захисту природи часів президента Франкліна Рузвельта.

Швидкий розвиток американської економіки (не зважаючи на тимчасовий застій під час економічної кризи 30-х років) став головною передумовою погіршення стану природного середовища США, спричинив загострення екологічних проблем, масштабність яких почала загрожувати не тільки благоустрою, а й існуванню американської нації.

Причиною цього став недостатній контроль за діяльністю монополій. Тому головною тенденцією означеного періоду стало поширення втручання держави в економіку країни та зростання її контролюючих функцій.

Тридцяті роки характеризуються подальшим розширенням політики уряду в галузі захисту навколишнього природного середовища, однак, автор дійшов висновку, що діяльність уряду під час економічної кризи та в період часткової стабілізації відрізняється.

Закономірно, що в першій половині тридцятих років дії уряду в цій сфері були недостатньо активними внаслідок кризи, на подолання наслідків якої спрямовувались основні зусилля. Проте, простежується цікава закономірність: саме в цей період багато антикризових заходів уряду мали значний природоохоронний ефект. Так силами Громадського Корпусу з Консервації природних ресурсів (ССС) було виконано великий обсяг робіт по покращенню лісових та паркових територій.

В другій половині десятиріччя головну увагу було приділено розв'язанню проблеми ерозії ґрунтів. Спостерігаються спроби вирішити це питання не тільки на регіональному, а й на державному

рівні. Важливим є те, що уряд звернувся до наукового обґрунтування заходів в процесі регулювання сільськогосподарської діяльності в межах всієї федерації. Закони, які було прийнято в цій сфері, мали природоохоронний ефект і сприяли покращенню довкілля.

На регіональному рівні в цей період спостерігається єдиний у своєму роді широкомасштабний експеримент, який передбачав не тільки впровадження планування економічного розвитку цілого регіону, а одночасне розв'язання соціально-економічних та природоохоронних питань. Це - Програма розвитку долини річки Теннесі. Її впровадження мало на меті не тільки розробку природних копалин, будівництво каналів з метою поширення навігації, а і зволоження територій, збільшення лісонасаджень, закріплення ґрунтів, тобто заходи, які мали позитивний ефект для природного середовища цього регіону.

У другій половині тридцятих років основні напрями урядової діяльності з охорони природного середовища США було розширено. З'явилися і нові тенденції в цій сфері. Широке розповсюдження набуло планування використання природних ресурсів, їх рекреація (відновлення), експертиза стану довкілля. Суттєвим фактором, який вплинув на урядову політику захисту природних ресурсів, є розуміння необхідності проведення охоронних дій не тільки серед широких верств населення, а й серед багатьох представників Конгресу, які все частіше почали виступати на захист навколишнього природного середовища США.

На кінець тридцятих років в країні вже склався механізм втілення в життя рішень в сфері охорони довкілля, що сприяло підвищенню ефективності цієї політики. Він включав: законодавчі акти, які приймалися Конгресом по різних напрямках природоохоронної діяльності, постанови відповідних установ та розпорядження президентів і мережу органів, які контролювали практичне виконання цих рішень. При цьому спостерігається домінуюча роль держави у

збереженні природних ресурсів і тісна координація федеральних та місцевих органів при здійсненні відповідних програм.

В Заключенні викладені основні підсумки дослідження і зроблено узагальнюючі висновки щодо природоохоронної політики:

1. В роботі доведено, що до передумов її зародження доцільно віднести надзвичайно швидкі темпи соціально-економічного розвитку, що призвело до згубного впливу промисловості на навколишнє природне середовище.

2. Аналіз показав, що громадські рухи США також стали важливим чинником у формуванні національної екологічної свідомості та природоохоронної політики не тільки на місцевому рівні та у штатах, а і в межах всієї федерації.

3. Встановлено, що основними етапами формування національної політики США в сфері збереження довкілля були:

- зародження (кінець дев'ятнадцятого - початок двадцятого століття),
- становлення (1903 - 1908 роки),
- розвиток (з 1909 року).

Наприкінці тридцятих років вже сформувалося кілька основних напрямів відповідної урядової політики: охорона лісів і парків, рослинного і тваринного світу та водного простору (враховуючи іригатиивно-меліоративну діяльність). Було розроблено і фундаментальні принципи, на яких базувалась діяльність в галузі збереження навколишнього природного середовища США: раціональне використання та збереження для наступних поколінь, які лягли в основу і сучасної екологічної політики.

4. Показано складання механізму природоохоронного законодавства на всіх рівнях та втілення в життя прийнятих рішень, їх практичні наслідки. Зроблено висновок про ефективність одночасних дій як на місцевому та регіональному рівні, так і в межах всієї федерації, проте, при активній участі громадських рухів та широких верств населення.

5. В роки, що передували Першій світовій війні, в політиці США щодо збереження навколишнього природного середовища було досягнуто значних успіхів. Діяльність, спрямована на охорону довкілля, сформувалась у самостійний напрям внутрішньої політики. Саме на базі, закладеній в досліджуваний період, в п'ятидесяти роки природоохоронну політику було не тільки продовжено, а й оновлено.

Основні положення дисертації знайшли своє відображення в таких публікаціях:

1. Перга Т.Ю. До історії виникнення політики консервації природних ресурсів у США на початку ХХ століття (1900-1908). - К.:ТОВ "Міжнар. фін. агенція", 1997. - 21с.
2. Перга Т.Ю. До історії розвитку лісового законодавства в США другої половини ХХ століття// Питання нової та новітньої історії. Міжвідомчий науковий збірник. - Вип.42. - К., 1996. - С.50-57.
3. Перга Т.Ю. До історії розвитку природоохоронної політики Сполучених Штатів Америки в першій половині 30-х рр. ХХ століття// Вісник Київського університету: Історія. - Вип.35. - К., 1997. - С. 119-128.
4. Перга Т.Ю. Рух макрейкерів у Сполучених Штатах Америки на початку 20-го століття// Питання історії нового та новітнього часу.- Випуск 5. - Чернівці: Видавництво "ПРУТ", 1997. - С.150-157.
5. До історії формування національної природоохоронної політики США (кінець ХІХ - початок ХХ століття)// Вашкевич В.М., Гончар Ю.Б., Перга Т.Ю. - Київ-Миколаїв. Видавництво КНУ-УДМТУ, 1997. - 20с.

Перга Т.Ю. Зародження та становлення природоохоронної політики США кінець 19-го - тридцять роки 20-го століття. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних

наук за спеціальністю 07.00.02 - Всесвітня історія. - Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено дослідженню історії виникнення, становлення і розвитку природоохоронної політики Сполучених Штатів Америки. В дисертації представлено науково обгрунтовану концепцію, яка документально пояснює принципи виникнення громадського руху, спрямованого на захист навколишнього природного середовища; заходи деяких урядів США в цьому напрямі. Показано позитивні наслідки діяльності адміністрацій по охороні довкілля, участь інтелігенції (особливо письменників і журанлістів) в цьому процесі. Висвітлюються досягнення федерального уряду та місцевих властей по збереженню флори і фауни.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, політика охорони природи, президент, федеральні власті, власті штатів, флора, фауна, збереження чистоти водойм і лісів.

Перга Т.Ю. Зарождение и становление природоохранной политики США (конец 19-го - тридцатые годы 20-го века). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 - Всеобщая история. - Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко, Киев, 1997.

Диссертация посвящена исследованию истории возникновения, становления и развития природоохранной политики Соединенных Штатов Америки. В диссертации представлена документально обоснованная концепция, объясняющая причины возникновения общественного движения, направленного на защиту окружающей природной среды, шаги некоторых президентов США в этом направлении. Показаны положительные результаты шагов администрации по охране окружающей среды, участие интеллигенции

(особенно писателей и журналистов) в этом процессе. Освещаются достижения ряда президентов и местных властей по сохранению местной флоры и фауны.

Ключевые слова: Соединенные Штаты Америки, политика охраны природы, президент, федеральные власти, власти штатов, флора, фауна, сохранение чистоты водоемов и лесов.

PERGA T.U. The Origination and development of the policy of the protection of the environment in the United States (the end of the 19th - the 30th of the twentieth century). - Manuscript.

Thesis for a candidat's degree by speciality 07.00.02 - History of the world. - Kyiv, State University, 1997.

The Dissertation is devoted to the studying the history of origination, foundation and development of the policy of the protection of environment of the United States. The auther outlines a new conception, which documentary explains the reasons of origination of public movements on the protection of nature, the measures of some administ .tions. Auther demonstrates the positive results of the activities of the administrations in the protection of the environment, paticipation of the intelligency (writers and journalists) in this process. Auther elucidates chievements of the federal government and local governments in protection of flora and fauna.

Key words: United States of America, the policy of the protection of environment, president, federal government, government of the states, flora, fauna, the preserving of the pure water.

Підписано до друку 20.11.97р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк.1.0, Обл.-вид. арк. 0,8.
Наклад 100. Зам. 308.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

131.515

AB 38.857